

A „Magyarország feltámadása” című pamflet és Joyce

FÁJ ATTILA

1922-ben született Budapesten. A Pázmány Péter Tudományegyetemen hallgatott filozófiát és művészettörténetet. 1947-ben doktorált filozófiából. 1956-ban Olaszországba emigrált, ahol a Genovai Egyetem tanára lett. Tanított magyar nyelvet és irodalmat, tudományelméletet, matematikai logikát és összehasonlító irodalomtudományt. Legutóbbi írása és a szerzővel készült beszélgetés 1993. 7. számunkban jelent meg.

¹Griffith, Arthur: *The Resurrection of Hungary. A Parallel for Ireland*. Dublin, 1904.

²Padraic, Colum: *Arthur Griffith*, Dublin, 1959. 77-82.

Griffith tanítása

Az *Ulysses*ben igen érdekesek, sokatmondóak azok a részletek, ahol Joyce beépíti regényébe Arthur Griffith *The Resurrection of Hungary. A Parallel for Ireland* című pamfletjét. Mielőtt azonban rátérnénk Joyce eddig felderítetlenül, kibogozatlanul maradt „titkos” utalásaira, rá kell mutatnom, milyen sorsdöntő szerepet játszott az ír történelemben Griffith (1872-1922) százoldalas röpirata Magyarország feltámadásáról mint az írek számára vont tanulságos párhuzamról.

A *Resurrection of Hungary* egy példánya jelenleg a dublini Nemzeti Múzeumban látható, üvegszekrényben, diszhelyen, az ír függetlenségi harcok történetének szentelt hatalmas terem kellős közepén.¹ Joggal került ide: a pamflet főtémája, a függetlenségre törekvő „magyar módszer” (Hurgarian Policy) volt „vitathatatlanul az a legjelentősebb eszme, mely az ír politikát egy teljes nemzedéken át magával sodorta”. A kis könyv szerzője nem a múlt századi magyar történelmet mutatja be, hanem kiemeli belőle azt a mintát, amelyet az ír politika számára feltétlenül hasznosnak és a jövőben követendőnek tart. „Félreérti, aki úgy olvassa a *Magyarország feltámadását*, mintha az történelem lenne” — írja Padraic Colum Griffithről szóló életrajzában. „Példabeszéd ez, lelkesítő mítosz. Mítosz, melyből, miután az ír politika magáévá tette, kicsiholhatta, kialakíthatta a velejáró erőfeszítést és a kellő fegyelmet.”²

Mit mond ez a példabeszéd? A szabadságharcot követő véres megtorlások és az országra nehezedő súlyos elnyomás után a legyőzött magyarok passzív ellenállással sikeresen kikényszerítették a Habsburg-dinasztiától 1867-ben a kiegyezést, mely bizonyos fokú függetlenséget biztosított Magyarországnak. Hasonlót ahhoz, amelyet 1848-ban a Habsburgok már elismertek, de a magyar szabadságharc alatt visszavontak. Ugyanígy tudna Írország is kierőszakolni az angol kormánytól egyfajta kompromisszumot, és vele visszaállítani az 1782-es, duális monarchián alapuló alkotmány korszerű változatát. Hazája szabaddá válásának útját egy becsületes, bölcs magyar államférfi, Deák Ferenc egyengette. Írország függetlenségének visszaszerzése érdekében egy ír „Deák” ugyanezeket az erőszakmentes módszereket javasolhatná, vagyis a passzív rezisztenciát, az ír országgyűlési képviselők kivonulását a Westminsterből, az angol áruk bojkottját, a Nagy-Britanniától független, önálló,

nemzeti kereskedelmi kapcsolatok létesítését külföldön stb.

Griffith kettős hatása az *Ulysses*re

Nem kívánom most megvitatni sem a felvázolt párhuzam érvényét, sem pedig egységes nemzeti akcióra ösztönző, döntő és jól ismert hatóerejét, jelesen akkor, amikor a tanácsolt „magyar módszer” „Sinn Fein” jelszóval került köztudatba. A *The Resurrection* pozitív hatása helyett azonban rá szeretnék mutatni a pamflet kevésbé ismert negatív fogadtatására, mivel Griffith ajánlata az *Ulysses*ben kettős, pozitív és negatív összhatásában kerül bemutatásra.

Griffith bírálóinak ellenvetése lényegében azon alapult, hogy az Anglia által 1782-ben jóváhagyott alkotmány elfogadásával az evolúciós nem pedig a revolúciós módszer jutott érvényre.

Ez a nézet az *Ulysses*ben két különböző szinten jelenik meg, és pedig úgy, ahogyan a *Resurrection* olvasói Griffith lapjából, a United Irishmenből ismerhették, „emészthették” 1904. június 16-ig. Ne feledjük ugyanis, hogy a pamflet anyagát Griffith, mielőtt külön kötetben is kiadta volna, 27 cikkből álló sorozatban jelentette meg 1904. január 31-től július 2-ig. Joyce a párhuzam visszautasítását először a dublini értelmiség körében jeleníti meg. Szereplői a *The Freeman's Journal* nevű újság szerkesztőségében beszélgetnek. Másodszor alacsonyabb szinten, a sovíniszták pletykafészékén, a Kiernan's Tavern kocsmában lesz beszédtema: az egy szemű Polüphemosz-szerű polgárok „pincéjében”. A különböző szintek ellenére a vélekedések valamiképpen egyaránt természetjogi bölcséletben gyökereznek.

Az erőszakmentesség és Joyce

A passzív rezisztencia, a Griffith hirdette erőszakmentes magyar politika nincs összhangban az írek természetével sem a dublini értelmiségiek, sem pedig a kocsmatöltelékek szerint. Megtudjuk, hogy a napilap szerkesztőségében elhangzó csevegés résztvevői halványan emlékeznek valami anekdotikus epizódra Ferenc Józsefről, az osztrák császárról és Deák Ferencről, a magyar államférfiről. A históriát Griffith cikkében olvasták. Az uralkodó ráébredve a magyarokkal történő megegyezés fontosságára és szükségességére kitüntetését óhajtott adományozni Deáknak, aki létrehozta az 1867-es kiegyezést. Deák azonban elutasította a „megtiszteltetést”, minek következtében a császár csupán kézfogással tudta kifejezésre juttatni háláját a Magyar Monarchia megmentője iránt.

A *The Freeman's Journal* kiadóhivatalában Myles Crawford szerkesztő teszi szóvá ezt az anekdotát, de a jelenetet nyomban elsodorja egy másik esemény történetének felidézése ugyancsak Ferenc József kapcsolatáról a magyarokkal. Egy meghíúsult merénylet emléke merül fel. Magyar szabólegény követte el 1853-ban, amikor is a megsebesült császárt bizonyos Maximilian Karl O'Donnell, Graf von Tirconnel, ír születésű katonatiszt mentette meg.³ Ez az elkeseredett tett, melyet a szabadságharcot követő hosszan tartó, kegyetlen elnyomás idején követtek el, a beszélgetés résztvevői szerint inkább megfelel az ír természetnek, mint a

³Libényi János követte el a merényletet. A meghíúsult merénylet helyén emelték a Votivkirchét.

békés erőszakmentesség. A beszélgetésnek ezen a pontján MacHugh professzor megragadja az alkalmat, hogy kifejtse elméletét a hamisítatlan ír karakterről, mely mindig a veszett ügy mellé áll.

„— Szalma vagy néha — mondta Myles Crawford, és szemével végigfutott a gépelt szövegen. — A császár lovai. Habsburg. Egy ír ember mentette meg az életét a bécsi bástyán. Ne feledjük! Maximilian O'Donnell, Graf von Tirconnel in Ireland... Igen, mindig ez a nóta. Ne feledjük! — A kérdés éppen az, hogy ő nem felejtette-e el — tűnődött J.J. O'Molloy, egy lópatkó papírnehezéket forgatva. Uralkodók életmentéséért köszönettel fizetik ki az embert.

MacHugh professzor hirtelen feléje fordult.

— És ha nem? — mondta.

— Elmondom, hogy volt — kezdte Myles Crawford. — Volt egyszer egy magyar...

— Mi mindig veszett ügyeket szolgáltunk hűséggel — állapította meg a professzor. — A siker számunkra az értelem és a képzelet halála. Győztesekhez sosem voltunk hívek. Azokat csak kiszolgáljuk. Én Cicero cifra latinját tanítom. Én egy olyan faj nyelvét beszélem, melynek gondolkodása abban a bölcsességben tétőz, hogy az idő pénz. Materialista zsarnokság. *Dominus!* Uraság! És hol a lelkeség? Lord Jesus! Lord Salisbury. Szófa egy West End-i klubban. Bezzeg a görögök!”⁴

Nagy hiba lenne, ha az idézett szövegből arra következtetnénk, hogy Joyce a hamisítatlan ír természetet erőszakosnak és kegyetlennek tartja. Ne feledjük, hogy Myles Crawford némi büszkeséggel említi az ír származású katonatisztet, aki habozás nélkül megmentette a császár életét. Másrészt a kocsmajelenetben az író nevetségessé teszi az ír sovínisztákat, akik átkot szórnak Griffith erőszakmentes módszerére, abban a hiszemben, hogy ötletét Leopold Bloomtól kapta. A kocsmajelenetben Bloom a türelmes ír mentalitás szószólója és az egyetemes szeretet prédikátora, szemben az erőszakkal, gyűlölettel, sőt az egész világtörténelemmel, ahol füttyülnek a nemes érzelmekre.

„— Szóval miután rendeztem a dolgokat és visszatértem, nagyban ment a vita az asztal körül. John Wyse épp mondja, hogy a Bloom fejében született az az idea, hogy Griffith írjon mindenféle rágalmakat a lapjában a Sinn Feinnek a megvesztegetett esküdtszékről, adócsalásokról, és hogy konzulokat kell kinevezni az egész világon, akik majd házalnak Írország iparával. Pétert kopasztom, Pált dagasztom. A hétszázát a bűdös bajkeverőjének, hogy a vizenyős szemével ittkukucska-ottkukucska, mindenbe belerondít. Ez kimódolja. Isten mentse meg Írországot az ilyen rohadt szaglász fajtáktól...

— Mi ez a pofa? Zsidó? Keresztény? Katolikus, metodista vagy mi az ördög? — kérdi Ned. — Vagy kifene?...

⁴ Joyce, James:
Ulysses. Bp., 1974.
162-163. Szentkuthy
Miklós fordítása.

Bloom eszméinek
eredete

— Kitért zsidó — mondja Martin —, valahonnét Magyarországról jött, és az összes terveit magyar rendszer szerint agyalta ki. A kormányzat tökéletesen tisztában van vele.

— Nem a fogorvos a Bloom unokabátyja? — kérdi Jack Power.

— Ugyan — mondja Martin. — Csak névrokonok. Úgy hitták, hogy Virág. Az apját, aki megmérgezte magát. Visszavonásig érvényes engedéllyel változtatta meg a nevét még az apja.

— Nesztek! Eljött hozzátok Írország új Messiása! — mondta a polgártárs. Szentek és váteszek szigete!

— Ami azt illeti, ők még egyre várják a megváltójukat — mondja Martin.

⁵Im.: 418-420.

— Egyébként mi talán nem?⁵

Ismeretes továbbá, hogy a kocsmajelenetben Bloom sikertelenül védi eszméit az erőszakmentességről, és hogy pórul ne járjon, úgy kell megszöknie a helyszínről. Viselkedése összhangban van az ír természettel, a veszett ügyek iránti lojalitással és az elzárkózással a siker-emberektől, mivel az írek szerint a siker az értelem és a képzelet halálát jelenti.

Valóban magyar származású zsidó volt az, aki Griffithnek a magyar módszert ajánlotta?

Minden valószínűség szerint: nem. Legalábbis Griffith életrajzírói rámutatnak arra a tényre, hogy a magyar analógiát biztosan már sokkal korábban észrevették a Parlament ír tagjai, és erre utal Patrick Fordnak a New York-i Irish World című újságban 1876-ban megjelent cikke. Úgy gondolom, hogy ami rábírta Joyceot, hogy megteremtse Bloom alakját, és megtegye Griffith kísértet társszerzőjének, vagyis az új ír politikai távlatok sugalmazójának, az részben saját meggyőződése volt, mely szerint a hazai valóság tágabb perspektívája tárul fel akkor, amikor azt egy „benszülött idegen” szemével figyeljük, például valami kozmopolita görögével vagy zsidóéval, mintsem egy szimpla „benszülöttével”.

Joyce számkivetettsége

Annak az ötletnek másik oka, hogy Bloom tudatfolyama behatolt az ír függetlenség teremtőjének tudatába, Joyce számkivetettségi állapotában rejlik.

⁶Tabori, Paul: *The Anatomy of Exile*. London, 1972. 32.

Az emigráns mindig „destiempo”, azaz nélkülözi saját hazai élményidejét. Ami annyit tesz, hogy megfosztották attól az időtől, amely hazájában folyik, vagyis más az emigrációban töltött ideje. Pontosabban szólva: két különböző időben él egyidejűleg: a jelenben és a múltban. Múltbeli élete gyakran intenzívebb, mint a jelenlegi, és elhatalmasodik egész lelki alapállásán.⁶ Miképpen szeresheti vissza elvesztett hazai élményidejét az önkéntes számkivettségben élő „destiempo”, amikor hazai tárgyú szépirodalmi művet ír?

Az *Ulysses* írásakor Itáliában ezt a paradox helyzetet egyrészt úgy küzdte le, hogy visszatér olyan időkbe, amikor még Dublinban élt. A jelen helyett a múltból ír. Másrészt Vico 2. axiómáját alkalmazza Az új tudományból. Ez az axióma kimondja, hogy az

⁷Vico, Giambattista: *Az új tudomány*. Bp., 1979. 182-183. Vico 2. axiómája Dienes Gedeon és Szemere Samu fordításában így hangzik: „Van az emberi elmének egy másik tulajdonsága, amelynél fogva az emberek, ha távoli és ismeretlen dolgokról nem tudnak maguknak fogalmat alkotni, az ismert és jelenvaló dolgok alapján ítélik meg őket”.

⁸Fáj Attila: *Hazai tárgyú irodalmi alkotások az emigrációban*. In.: *Nyugati magyar irodalom*, Amsterdam, 1970. 77-103, passim.

emberi elme egyik alapvető tulajdonsága, hogy a távoli és ismeretlen dolgokat jelen lévő és ismert dolgok révén vizsgálja és ítéli meg.⁷ Joyce számára távoli és ismeretlen volt az a személy, aki Griffith *Resurrection*jét inspirálhatta. A „dolgok”, amelyek ismeretek és jelen lévők voltak számára új környezetében és amelyeken keresztül a távoli ír valóságot figyelte és megítélte, azok az „Ulisseszek” voltak, akikkel Triesztben jött össze. Való tény, hogy a regényíró Triesztben ismerkedik meg a „benszülött idegen” különleges típusával: a magyar származású és osztrák állampolgárságú olasz zsidókkal, és kapóra jött számára, hogy ezt a típust helyezze át Dublinba. „Elküldte” tehát hazájába egy kivándorolt magyar zsidó fiát, Bloomot, hogy általa belülről tükröztesse a hazai valóságot, beleértve politikai távlatait.

A joyce-i írói műfogás igen hatásos. Ha a száműzött Ovidiusnak a Fekete-tenger mellett hasonló ötlete támadt volna, akkor egy görög kereskedő fiának köszalását és elmélkedéseit írta volna le Rómában, aki Tomiból vándorolt a Római Birodalom fővárosába. És erről a „benszülött idegenről” tételezték volna fel, hogy ő szuggerálta a császárnak a „pax Augustea” ideológiáját. Efféle ötletes fogás segítségével Ovidius Horatiusénál maróbb szatírákat írhatott volna...⁸

Figyelembe véve, hogy Joyce-ot ilyen élénken foglalkoztatta Griffith írása, nem csoda, hogy a pamfletnek és szerzőjének emléke nem halványul el a *Finnegans Wake*-ben sem. Mi több, mivel Griffith már halott volt, és életére és munkásságára bizonyos történelmi távlatból lehetett már visszatekinteni, Joyce mindennek általánosabb allegorikus, jelképes és nyelvi nyomatékot adhatott. Meg is tette. Lássunk rá néhány példát.

Minden Joyce-szakértő számára könnyen megfejtethető talány a regény címében rejlő alapvető allegória. Először is utal az ír balladában szereplő pallér, Finnegan tetszhalálára, a tetszhalott virrasztására és váratlan feléledésére, ugyanakkor pedig a legendás Finn MacCumhainak, az ősi ír prototípusnak kolosszális álmára az ír- és a világtörténelemről. Amit viszont eddig senki sem vett észre, az az a tény, hogy a ballada szimbolikus értelme, Írország virrasztása és felébredése, egyben utal a Magyarország fölötti virrasztásra és az ország feltámadására. Tény, hogy Griffith pamfletjében Deák Ferencnek és barátainak virrasztása a tetszhalott Magyarország felett és hite a haza feltámadásában visszatérő allegória. A *Resurrection* idevágó részének olvasásakor azonnal érezhető e lenyűgöző allegória légköre:

„Nekik (Deáknak és társainak) nem voltak jelszavaik és titkaik. Beszélgettek Magyarország történelméről, Magyarország irodalmáról, Magyarország iparáról, közgazdaságáról, a magyar alkotmányról, és keményen elutasították azt, hogy az osztrákok kénytelenek legyenek elhítni magukkal, hogy Magyarország halott.

Deák Ferenc példája

»Nem halott az ország, csak alszik, mivel jogtalanul kábítószert adtak be neki«.

Deák, aki kedélyes ember volt, mesélt arról a napról, amikor az ország majd újra felébred és tréfálkozik. A Pestre látogató vidékiek eljöttek vizitbe Deákhhoz. Ott maradtak nála estére, elpipáztattak, megittak vele egy pohár bort és a többiekkel is, akik összejöttek nappalijában, és miközben beszélgettek, megszabadultak a reménytelenség nyúgétól. Deák szangvinikus lelkiülete megnyerte szívüket, és azzal a meggyőződéssel távoztak, hogy nem halott a Haza. »Magyarország fel fog ébredni« mondták a magyarok, »mert a nagy Deák Ferenc, Deák a rendíthetetlen, Deák a messze tekintő mondta nekünk«⁹.

Griffith kitart e mellett az allegória mellett egészen a könyve végéig. Pamfletjét így fejezi be:

„Mégha a magyar politika Írország számára újnak tűnik is, egyetlen gondolkodó ember sem vonhatja kétségbe, hogy az a politika, amely feltámasztotta Magyarországot a sírból, melyet Ausztria készített számára 1849-ben Világosnál, ha az írek részéről ugyanilyen elszántsággal valósul meg, véget vethet annak, hogy idegen szenátus bitorolt hatalommal hozzon törvényeket Írország számára.”⁹

Ami a *Finnegans Wake* másik jelentését illeti, nevezetesen Finn MacCumhal álmát a világtörténelemtől, kutatásaim során már kiderítettem, de most sem mulasztom el ismételni: Joyce ezt az ötletet a híres magyar drámai költeményből, Madách Imre művéből, *Az ember tragédiájából* kölcsönözte, melyet az 1908-ban Fiumében kiadott első olasz fordításban olvasott. A darabot körülbelül 70 különböző fordításban ismerik szerte a világon. A *Tragédia* főszereplője, hasonlóan a *Finnegans Wake* két főszereplőjéhez, H. C. Earwickerhez és Anna Livia Plurabellehez, az első emberpár, Ádám és Éva. Ők átálmodják az emberiség történelmét keresve benne az emberi lét értelmét oly módon, hogy azonosulnak a nagy történelmi személyiségek alakjaival, akik olyan jelentős egyéni és közösségi eszmékért küzdöttek, mint amilyen a hit a dicsőségben, egyenlőségben, testvériségben, demokráciában, Istenben, gyönyörben, tudományban, szabadságban, kapitalizmusban, kommunizmusban, ürrepülésben stb.¹⁰

Meg kell jegyeznem, hogy Griffith, bár művében sokszor beszél magyar költőkről, írókról és műveikről — például hosszú utóiratot szentel Jókai Mór regényeinek — nem tesz említést Madách *Tragédiájáról*. Talán azért hallgat róla, mert túl pesszimistának vélte, jöllehet ez egyáltalán nem így van. Vele ellentétben Joyce számára remek irodalmi minta arra, ami Griffith pamfletjében hiányzik, vagyis, hogy mily nagy mértékben kettős a magyar és az ír ember természete.

Joyce, hogy Griffith Írország számára felvázolt párhuzamát szorosan vett hazai vonatkozásokkal is kiegészítse, felhasználja

⁹*The Resurrection...*,
im.. 37-38.

¹⁰Arra, hogy Joyce
utolsó regénye, a
Finnegans Wake (első
kiadása: London, 1939)

Madách Imre: *Az
ember tragédiája*
alapján készült, lásd Fáj
Attila: *Byzantine and
Hungarian Models of
Ulysses and Finnegans
Wake*, in: *Arcadia*,
*Zeitschrift für
vergleichende
Literaturwissenschaft*, 3.
Berlin, 1968 H.I., 48-72,
passim.

Továbbá uó.: *Az
Ulysses és a Finnegans
Wake ihletői* in: *Magyar
műhely*, Párizs, 1973.
szept. 15., II. 41-42.,
65-77.

Ami a *Finnegans Wake*
„többéltelmű”
nyelvezetét illeti,

a finn maailma= „világ” (tulajdonképpen a „föld”: maa és a „levegő”: ilma összevonása) vagy a magyar ember szó, amely eredetileg az eme: „nő” és a ber „férfi” összevonása. Ez utóbbinak tükörszava a *Finnegans Wake*-ben: *Womensch*. Minek nevezi Joyce ezt a kétféle kacsinót, ügyes nyelvezetet? Szemfülesnek és írnek: *yrish*-nak, amiben ott az eye: „szem”, az ear: „fül” és persze az *irish*: „ír” szó. Egyébként a szemfüles ír Madách nevét is belopja szövegébe, amikor Ádámját különféle variációkban H. C. Adam-nak szólogatja. — A *Finnegans Wake* nyelvezetének furlangjairól lásd Fáj Attila: *Neuer Schlüssel zu Finnegans Wake* von James Joyce in: *Ural—Altäische Jahrbücher*, Berlin-Toronto, 54 (1982), 97-107.

¹¹*Finnegans Wake*, London, 1971. 358.

azt a kritikát, mellyel a valóságos történelmi események „átgyúrták” a passzív rezisztencia eszméjét. Ez a kritika mindenképpen igazolja Joyce Írországra vonatkozó korábbi intuícióját, miszerint az ország egyaránt köszönheti szabadságát az erőszakmentesség és az erőszak politikájának, és e kettős politika mind az ír, mind pedig az emberi természet alaptulajdonságából fakad. A *Finnegans Wake*-ben számos szójátékot találunk a „Dublin”, „Dubliner” szavakkal, amely utal erre a kettősségre, és ugyanebből a célból az író további szófüzéseket is „gyártott”, amilyen például „Cainandabler”, „Burrus and Caseus” és így tovább. Érdeemes megvizsgálni, hogy miféle kettősséget vetített Griffith nevébe és természetébe.

A *Finnegans Wake*-ben 25 alkalommal fordul elő a „Griffith” név különböző változataival. Minthogy az összes előfordulás elemzése meglehetősen hosszadalmas lenne, szorítkozzunk kizárólag arra, amelyet a 358. oldalon találunk, ahol a jelentés megfejtését megkönnyíti az író által felhalmozott szinonimák sokasága. Kicsoda, micsoda Griffith Joyce számára? Furcsa lény:

*Meschiameschianah: gryffygruffygruffys; at Fenegans Wick, the Wildemanns; padar and madar, hal and sal; colombophile and corvinphobe alike.*¹¹

Világos, hogy a kiindulópont a mesebeli félig sas, félig oroszlán, a griffmadár az éberség és a Messiás szimbóluma Danténál (*Purgatorio*, XXXII. 26.) De a „griffin” szó ilyen értelmezése Joyce számára túl szűknek tűnik, hogy az ír államférfi igazi lényegét kifejezze. A *Resurrection* szerzőjében ő nemcsak az éles szemű ragadozó madár — a sas — valamilyen kombinációját látja az erős, melegvérű és nagylelkű oroszlánal — a Messiás szimbólumával is, hanem a hidegvérű ürge hallal és a szelíd békegalambbal, amely fél a hollótól, továbbá a gyenge, szegény, esendő Messiással. „Meschino” az olaszban annyit tesz, mint „hitvány, szegény, nyomorúságos, szüklátóköri”, mint az ószövetségi Jónás próféta, akit Izrael Istene Ninivébe küldött, a zsidók halálos ellenségeinek fővárosába. Jónás neve pedig a héberben „galambot” jelent. A Jónást elnyelő hal jelenlétére a szópörgettyű *gryffygruffygruffys utolsó három betűje mutat és a magyar „hal” szó. A „hal” szó társaságában lévő többi szó értelme: padar: „father”, azaz „atyá”, mivel Griffith a Sinn Fein atyja, ugyanakkor „feather”, vagyis „toll”, mégpedig annak a madárnak a tolla, amelyik utána jön, meglepetésünkre magyarul: madar ugyanakkor „anyára” is utalva („mother”). A „hal” után álló *sal* persze a latin „sal”, vagyis „só” és sós tenger-víz. A *colombophile* és *corvinphobe* az említett galamb-szeretetre és holló-félelemre céloz.*

Ily módon szóláncolataival Joyce olyan griffmadarat teremt, amely eltér ugyan a hagyományos ábrázolásoktól, viszont hasonlít azokhoz a különleges figurákhoz, melyek az asszír-babilóniai mítoszokban és domborműveken jelennek meg: félig halak és félig emberi lények, istenfajú oroszlánok galamb- vagy sas-szár-

¹²Mind a Griffith nevével játszott szöveggyűjtről és kapcsolatáról a Jónás-témával, mind A. P. Herbert villámtréfájáról, melyben Griffith az ügyefogyott ír Jónás, lásd Fáj Attila: *A Jónás-téma a világirodalomban*. Róma, 1977. 110-113.

¹³Az ír történelemben 1916 húsvétja volt a függetlenségért, szabadságért folytatott évszázados küzdelmek csúcspontja. 1916. április 24-én, húsvét hétfőjén 1500 önkéntes szabadságharcos és 200 dublini városi rendőr elfoglalta a főváros, Dublin kulcspontjait, és a Főposta épületében kikiáltotta az ír köztársaságot és ideiglenes kormányát. A túlerőben lévő angol katonaság azonban, a felkelők hősi ellenállása ellenére, leverte a forradalmat. A hazafiak mártírhalála és a további kegyetlen megtorlások következtében feltartóztathatatlan lett az írek angol-ellenes fellázadása. A *Sinn Fein* („Magunkért!”) mozgalom fegyveres felkelést kezdeményez, vezére de Valera (bár a mozgalmat béke idején Griffith alapította), most a terrorcselekmények minden eszközét igénybe veszi, hogy elérje az országot

nyakkal. Tengerben élnek, de olykor előjönnek onnan, hogy az embereket hitre, szeretetre, erkölcsre és kultúrára tanítsák. Az összehasonlító vallástörténet ezeket az összetett alakokat Jónás próféta ős- vagy előképének tartja, akit elnyelt egy nagy hal és harmadnap kiköpött a tengerpartra, ugyanúgy, ahogyan Krisztus tekintette Jónást saját halála és feltámadása előképének.¹²

De térjünk vissza az általam idézett első mondatokra: *Meschiameschianah; gryffygruffygryffs; at Fenegans Wick, the Wildemanns*.

Úgy vélem ez alig félreérthető célzás Griffithre a szegény Jónásra a Húsvéti Felkelés alatt, vagyis a vad Fennian férfiak fenegegyvereinek hete alatt, amikor ő e fegyverek kanóca volt (*week: „hét”, wick: „kanóc”*).¹³ — Joyce nem az első, aki Griffith-Jónást a vad Fennian férfiak közepette mutatja be egy nagy „tengeri vihar”, a Húsvéti Felkelés idején. Említésre méltó tény, hogy 1921-ben Alan Patrick Herbert, termékeny angol író, szintén Jónásnak állítja be Griffithet egy rövid humoros írásban, melynek címe: *Jónás könyve. Ahogyan szinte bármely ír ember megírhatta volna*.¹⁴

Ez a rendkívül szarkasztikus egyfelvonásos színjáték egy ír falu főterén játszódik, ahol szobrot emeltek a próféta Michael Flannigan Joner emlékére, minthogy életét áldozta útítársaiért egy tengeri vihar alatt, belévetvén magát a vízbe. Özvegye nyugdíjat kap férje hőstettéért. A holtak hitt Joner azonban meglepetésszerűen felbukkan otthonában, és elmondja kalandjának hiteles történetét. Dehogyan volt ő hős! Míg kormányának megbízásából úton volt, hatalmas vihart hozott hajójára az angol kormány. A „pogány tengerészek” a hajó postahivatalában találtak rá (utalás a dublini Főposta épületére, az ír önkéntes szabadságharcosok főhadiszállására a Húsvéti Felkelés alatt), és bedobták a tengerbe, mivel megunták prófétálását az Úr rájuk zúduló haragjáról. Joner három napot tölt a bálna (*whale*) gyomrában. (Ez persze utalás arra a történelmi tényre, hogy a Húsvéti Felkelés leverése után Griffithet Walesbe internálták.) Azután a pórul jártat „kiköpték” egy elhagyott sziget közelében, ahol várnia kellett az első arra haladó hajóra. Most a halottaiból feltámadottnak egyetlen problémája, hogy miként őrizze meg jó hírét, becsületét, és hogyan szerezzen pénzt. A helyes megoldást barátja, Timothy O’Leary ajánlja neki. Elegendő lenne a szobor talapzatán lévő felírást megváltoztatni, és helyettesíteni valami bálnáról szóló történettel vagy egyéb tündérmesével. Joner anyagilag sem menne tönkre. Dólna hozzá a pénz, ha rászánná magát arra, hogy elmesélje az embereknek, főleg a hiszékeny briteknek zenés kabarékban és színházakban, hogy miként pőfékelt pipájával a bálna gyomrában, miközben a tengeri szörny belsejében egyre folydogált körülötte az olaj.

Rá kell mutatnom arra, hogy a megfelelések ellenére lényeges a különbség Herbert Griffith-Jonere és Joyce Griffith-Jónása közt. Herbert ironikus egyfelvonásosában az álcázott személy nemcsak enyhén fanatikus próféta, hanem meglehetősen felelőtlen is, mivel

függetlenségét. Griffith-et a világháború alatt az angliai readingi fegyházba deportálták.

Utána ismét a hazai politikai élet irányítója. 1921-ben, Londonban megkötötte és társával Collins-szal, aláírja a „magyar módszer”

értelmében megfogalmazott kiegyezést a két ország között, melyet a hatalmas ellenzék ellenére (de

Valera megtagadja aláírását) 1922-ben

Írországnak is elfogadnak. A békés szándék és fegyveres lázadás meghozta együttes eredményét, mely később Írország teljes függetlenségéhez vezetett.

¹⁴ Herbert, Alan Patrick: *The Book of Jonah. As Almost Any Modern Irishman Would Have Written in: Light Articles Only.* London, 1921.

81-89.

¹⁵ Delaney, E. J., Freehan J. M.: *The Comic History of Ireland.* Cork, 1972.

109, 115.

teljesen elveszti a fejét, amikor bekövetkeznek saját jövődölései. ezért, amint a krízis pillanatában pogány társai ellen fordul, azok nyomban megszabadulnak tőle. Ráadásul Joner megvesztegethető, és kész arra, hogy még balszerencséjéből is hasznot húzzon. Vele ellentétben Joyce számára Griffith-Jónás sohasem felelőtlen vagy pénzsóvár. A legrosszabb, amit Griffith-ről megállapít, csupán annyi, hogy gyakran volt nehézkes és merev, és nem tudott magán változtatni még Jónás-missziója alatt sem 1921-ben, London-Ninivében az Írország-Izrael elnyomóinak fővárosában. Joyce véleménye Griffith életéről, jelleméről és utolsó politikai akciójáról lényegében nem különbözik a modern ír humoristákétól. Delaney és Feehan így ír *Írország mulatságos történelme* című könyvében Griffithről és az Ír-Brit Békesszerződésről, melyet ő és Collins írt alá 1921-ben:

„Mr Griffith volt a Sinn Fein atyja. Nős ember volt, és ő volt a legnagyobb ír férfi, aki valaha élt. Sokat tudott, főleg Magyarországról.”¹⁵

„...asztán odahozták neki a Békesszerződést, és egy csomó ír ember odahaza azt mondta, hogy az nem jó, és nem akarja elfogadni. Mr Griffith és Mr Collins volt a két legnagyobb ír hazafi, aki valaha élt, ők pedig azt mondták, hogy ők elfogadják a Békesszerződést, mert az igenis jó, minthogy ők saját kezűleg írták alá. Senki sem tudja még megmondani, vajon Mr Griffithnek és Mr Collinsnak igaza volt-e vagy sem, hisz még nincs 100 éve, hogy meghaltak, és így hallgatás borul az ügyre.”

Telegdy Istvánné fordítása